

13. כבוד הבריות (תוספתא, מסכת בבא קמא פ"ו ה"י = תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא ע"ב)

- 1 רבן יוחנן בן זכאי אומר: בוא וראה פפה חס הפקום על פבור הקריות:
- 2 שור מפני שמהלך פרגליו — משלם חמשה, שה מפני שמוענו — משלם ארבעה.

התורה קובעת: "כי יגב איש שור או שה וטבחו או מכרו, תמשה בקר ישלם תחת השור וארכע צאן תחת השה" (שמות כא, לו), מבלי שתנמק את ההבדל ביניהם. הבדל זה, שביסודו איננו מובן מאליו, עורר את חז"ל להעלות הסברים רעיוניים המבססים את השקפת עולמם החברתית. רבן יוחנן בן זכאי נדרש לבעיה ומציע הסבר המתייחס במפורש לביטוי 'כבוד הבריות'. מתברר כי כבוד הבריות חל גם על פושעים שבישראל!

כבוד הבריות מתבטא כאן בהתחשבות בהתנהגות חריגה בציבור — הטענת השה על כתפו שיש בה משום השפלה.

ברור כי אם מתחשבים בנידון זה גם במושע, חרף הטענה המתבקשת, כי לו הלך בדרכי טובים יכול היה להימנע מלהגיע למצב הזה, עולה מכאן ההשקפה, כי כל אדם זכאי לכבוד בסיסי!

נמצאנו למדים, בעגנו את 'כבוד הבריות' במערכת המשפטים, הכריז, כביכול, הקב"ה כי אין זה ערך ערטילאי! יש לו השלכות המחבטאות בממון והוא משפיע על הענישה בדיני גנב. 'כבוד הבריות' אינו מנותק אפוא מהגורמים הקובעים בדיני ישראל.

אישית, הווי אומר, גדולתו האישית של רב שמואל הופגנה לעיני כול בגין אותו עמוד אש. עמוד אש כזה מציין דמות יחידה בדורה. הדמות היא זו שזכתה כאן להבלטה ולא הערך שהיא מייצגת. כך שהמתח העקרוני העומד ביסוד הדיון לעיל בין כבוד התורה לכבוד הזולת נותר בעינו.

מעניין ההסבר שניתן על ידי חכמים שונים למעמדו הרם של רב שמואל. ניתנו שלושה הסברים המתקשרים זה לזה על ידי משחק לשון בארמית: 'אהנייה ליה שוטייה לסבא... שטותיה לסבא... שיטתיה לסבא' — שוטייה (ענף) — שטותיה (שטות) — שיטתיה (שיטה). שלושת ההסברים מתמקדים בשלוש אפשרויות להבין את עיקרו של המנהג. שוטייה — ענף, כלומר, הדגש מושם על הענף הנאה ולא על עצם הריקוד. בהדס, נעים הריח ויפה הצורה, גלומה סמליות הקשורה בכבוד המצווה, ובעקיפין — כבוד הזולת, האדם.

ההסבר השני ממקד את המבט בהשתטות עצמה. החכם יורד לשעה מרום מעלתו ומתנהג באופן מוזר הפוגע בכבודו.

גם ההסבר השלישי מתמקד בחכם, אך לא בעצם ההשתטות אלא בשיטה. זו היא שיטתו. אין מדובר כאן במעשה השפלה עצמית המתבצע בכל פעם שוב, מתוך רצון לשבור גאוה רגעית, אלא בשיטה עקרונית. אנו נוטים להסכין למוכר ולדגל, וברגע שאין מדובר באקט יוצא דופן אלא בשיטה, האירוע עובר למרחב מוכר, ונוח יותר ליעיכול.

שלושת ההסברים האלה שרויים במתח לא פשוט. השאלה היא אם השפלה למען הזולת הנה דבר ראוי אם לאו. ניתן לטעון כי אם בכבוד האדם עסקינן — השפלה עצמית גם היא תחשב כפגיעה בכבוד האדם, ואין דרך לכבד משהו על ידי השפלה עצמית. יתרה מזו, השפלה עצמית כרוכה בסוג מסויים של התמקדות בעצמי, שיש בו פנים של גאוה. ברור, מי שמדבר על ענף ההדס כעיקר, מנסה להטות את הכף מהשתטות לסמליות, ובמובן מסוים נוהג כך גם מי שהפך את המנהג לשיטה. זאת ועוד, 'שיטה' חשובה מפני שהיא יכולה להשתלב גם במערכות האחרות הסובבות את עולמם של חכמים — ראש וראשונה שבהן היא לימוד התורה.

ספרות נבחרת:

של, ולי, נשים ונשיות בסיפורי התלמוד, תל אביב 1997, עמ' 23-37.

